

**ĐỔI MỚI NHẬN THỨC VÀ TƯ DUY VỀ VAI TRÒ CHỦ ĐẠO
CỦA KINH TẾ NHÀ NƯỚC TRONG NỀN KINH TẾ THỊ TRƯỜNG
ĐỊNH HƯỚNG XÃ HỘI CHỦ NGHĨA Ở VIỆT NAM**

**THE INNOVATION OF PERCEPTION AND THINKING
ABOUT THE STATE SECTOR'S LEADING ROLE
IN THE VIETNAMESE SOCIALIST-ORIENTED MARKET ECONOMY**

Nguyễn Tiên Dũng

Trường Đại học Kinh tế - Luật, ĐHQG-HCM – ntdung@uel.edu.vn

Nguyễn Anh Tuấn

Trường Đại học Kinh tế - Luật, ĐHQG-HCM – tuanna@uel.edu.vn

(Bài nhận ngày 18 tháng 6 năm 2014, hoàn chỉnh sửa chữa ngày 27 tháng 8 năm 2014)

TÓM TẮT

Kinh tế nhà nước giữ vai trò chủ đạo là quan điểm được xác định nhất quán trong các văn kiện của Đảng từ Đại hội lần thứ VII đến nay. Khẳng định vai trò chủ đạo của kinh tế nhà nước là nhằm làm rõ bản chất, đặc trưng của kinh tế thị trường định hướng XHCN.

Vai trò chủ đạo của kinh tế nhà nước được hiểu là vai trò tiên phong, dẫn dắt của kinh tế nhà nước trong nền kinh tế thị trường. Biểu hiện của sự tiên phong và dẫn dắt đó là chiếm lĩnh những vị trí, những hoạt động huyết mạch trong nền kinh tế.

Sau gần 30 năm đổi mới, đã dần xác định rõ nội hàm vai trò chủ đạo của kinh tế nhà nước và vị trí then chốt của doanh nghiệp nhà nước; không đồng nghĩa kinh tế nhà nước với doanh nghiệp nhà nước. Kinh tế nhà nước giữ vai trò chủ đạo trong nền kinh tế nhiều thành phần, trong đó doanh nghiệp nhà nước giữ “vị trí then chốt”, là điều kiện vật chất để định hướng XHCN. Tuy nhiên, trong thời gian qua, kinh tế nhà nước vẫn chưa thực sự tỏ rõ vai trò định hướng này.

Kinh tế nhà nước có vị trí hết sức rộng lớn, trong đó có những bộ phận tác động trực tiếp tới sự phát triển của toàn bộ nền kinh tế quốc dân. Đó là những yếu tố tiềm năng của đất nước: tài nguyên, kết cấu hạ tầng, ngân sách nhà nước... Với những yếu tố đó, kinh tế nhà nước đóng vai trò nền tảng cho sự phát triển kinh tế - xã hội trong nền kinh tế thị trường định hướng XHCN ở nước ta.

Từ khóa: *Nhận thức và tư duy, vai trò chủ đạo, kinh tế nhà nước, kinh tế thị trường, định hướng xã hội chủ nghĩa.*

ABSTRACT

The state sector playing the leading role is the perception that has been consistently specified in documents of the Communist Party, since the seventh National Congress. The affirmation of the state sector's leading role is to clarify the nature and characteristics of the socialist-oriented market economy.

The leading role of the state sector means the state sector pioneers and leads in the market economy which is reflected by the holding of crucial positions and activities in the economy.

After nearly 30 years of reform, the connotations of the leading role of the state sector and the key position of state-owned enterprises have been gradually defined; the state sector and state-owned enterprises have been differentiated. The state sector plays a leading role in a multi-sector economy in which the state-owned enterprises keep a “crucial position” and are a material condition to orient socialism. The state sector, however, is yet to clearly show this role.

The state sector has a tremendous influence with some components of it directly affecting the whole economy, which are resources, infrastructure, state budget etc. Because of the above-mentioned reasons, the state sector is the foundation to the social and economic development in the socialist-oriented market economy of Vietnam.

Key words: Perception and thinking, leading role, state sector, market economy, socialist-oriented market economy.

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Đề tái cơ cấu nền kinh tế thành công, việc đổi mới nhận thức và tư duy về vai trò chủ đạo của kinh tế nhà nước thông qua việc xác định rõ vai trò và chức năng của kinh tế nhà nước nói chung và doanh nghiệp nhà nước nói riêng là điều hết sức quan trọng và cấp bách. Vai trò chủ đạo của kinh tế nhà nước không nên hiểu và diễn giải thành doanh nghiệp nhà nước, nhất là các tập đoàn, tổng công ty nhà nước phải giữ vị trí then chốt chi phối các ngành kinh tế. Cần phải xác định rõ phạm vi hoạt động của kinh tế nhà nước để phát huy vai trò và tác động trong nền kinh tế nhiều thành phần định hướng xã hội chủ nghĩa (XHCN) ở nước ta.

Có thể nói “vai trò chủ đạo của kinh tế nhà nước” đang là vấn đề “nóng” được nhiều người quan tâm, bàn luận, gần đây đã xuất hiện những ý kiến “trái chiều” cho rằng nên từ bỏ cụm từ “kinh tế nhà nước giữ vai trò chủ đạo” hay “xem lại vai trò chủ đạo của kinh tế nhà nước” với những lý lẽ khác nhau.

Việc xác định vai trò chủ đạo của kinh tế nhà nước thông qua hoạt động của các doanh nghiệp nhà nước để làm đòn bẩy đẩy nhanh tăng

trường kinh tế và giải quyết các vấn đề xã hội, mở đường, hướng dẫn các thành phần kinh tế khác cùng phát triển đã và đang có những bất cập giữa lý luận và thực tiễn. Vì vậy, cần phải có sự nhận thức mới và đổi mới tư duy về vai trò chủ đạo của kinh tế nhà nước trong nền kinh tế thị trường định hướng XHCN ở nước ta.

2. CƠ SỞ LÝ LUẬN VỀ VAI TRÒ CHỦ ĐẠO CỦA KINH TẾ NHÀ NƯỚC

Sự nghiệp đổi mới ở nước ta đã đạt được những thành tựu hết sức to lớn, nước ta ra khỏi tình trạng kém phát triển, đời sống nhân dân được cải thiện rõ rệt. Các văn kiện của Đảng và Nhà nước luôn khẳng định vai trò chủ đạo của kinh tế nhà nước trong nền kinh tế hàng hóa nhiều thành phần vận hành theo cơ chế thị trường có sự quản lý của Nhà nước xã hội chủ nghĩa.

Sau gần 30 năm đổi mới, Việt Nam đã đạt được những thành tựu to lớn, rất quan trọng, nhiều mục tiêu chủ yếu của chiến lược phát triển kinh tế - xã hội giai đoạn 1991 – 2000 và 2001 – 2010 đã được thực hiện, đất nước ra khỏi tình trạng kém phát triển; đời sống của nhân dân được cải thiện rõ rệt. Những thành tựu, kinh nghiệm của gần 30 năm đổi mới đã tạo ra sức

mạnh tổng hợp lớn hơn nhiều so với trước đây. Những năm tới là giai đoạn kinh tế nước ta phục hồi, lấy đà tăng trưởng sau thời kỳ suy giảm, cấu trúc lại nền kinh tế để phát triển nhanh và bền vững.

Đại hội IX của Đảng: “Tiếp tục đổi mới và phát triển kinh tế nhà nước để thực hiện tốt vai trò chủ đạo trong nền kinh tế”[3; tr.189]. Kinh tế nhà nước là lực lượng vật chất quan trọng và là công cụ để nhà nước định hướng và điều tiết kinh tế vĩ mô nền kinh tế. Doanh nghiệp nhà nước giữ vị trí then chốt trong nền kinh tế; đi đầu trong việc ứng dụng tiến bộ khoa học và công nghệ; nâng cao năng suất, chất lượng và hiệu quả trong hoạt động sản xuất kinh doanh, có năng lực cạnh tranh trên thị trường trong nước và quốc tế, làm nòng cốt cho sự phát triển kinh tế - xã hội của đất nước.

Nền kinh tế thị trường định hướng XHCN ở nước ta là nền kinh tế hàng hóa nhiều thành phần, vận hành theo cơ chế thị trường có sự quản lý của Nhà nước. Các thành phần kinh tế hoạt động theo pháp luật, đều là bộ phận quan trọng của nền kinh tế, bình đẳng trước pháp luật, cùng phát triển lâu dài, hợp tác và cạnh tranh lành mạnh; trong đó, kinh tế nhà nước giữ vai trò chủ đạo.

Chiến lược phát triển kinh tế - xã hội 2011 – 2020 được xác định là chiến lược tiếp tục đẩy mạnh công nghiệp hóa, hiện đại hóa và phát triển nhanh, bền vững để đến năm 2020 nước ta cơ bản trở thành nước công nghiệp theo hướng hiện đại.

Để đạt được mục tiêu trên, chiến lược xác định 3 khâu đột phá; trong đó, hoàn thiện thể chế kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa là tiền đề quan trọng để thúc đẩy quá trình cơ cấu lại nền kinh tế, đổi mới mô hình tăng trưởng, ổn định kinh tế vĩ mô. Nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa ở nước ta là nền kinh tế hàng hóa nhiều thành phần, vận hành theo cơ chế thị trường có sự quản lý của Nhà nước. Các

thành phần kinh tế hoạt động theo pháp luật đều là bộ phận quan trọng của nền kinh tế, bình đẳng trước pháp luật, cùng phát triển lâu dài, hợp tác và cạnh tranh lành mạnh; trong đó, kinh tế nhà nước giữ vai trò chủ đạo.

Vai trò chủ đạo của kinh tế nhà nước được hiểu là vai trò tiên phong, dẫn dắt của kinh tế nhà nước trong nền kinh tế thị trường. Biểu hiện của sự tiên phong và dẫn dắt đó là chiếm lĩnh những vị trí, những hoạt động huyết mạch trong nền kinh tế. Đồng thời đạt hiệu quả nổi trội trong lĩnh vực hoạt động và quản lý. Những tiêu chí tổng quát để đánh giá vai trò chủ đạo của kinh tế nhà nước chính là tính chi phối của lĩnh vực hoạt động, hiệu quả của hoạt động và hiệu năng của quản lý.

Trong văn kiện của Đảng, vai trò chủ đạo của kinh tế nhà nước là “không phải thể hiện ở số lượng doanh nghiệp nhiều hay ít, tỷ trọng đóng góp vào tổng sản phẩm xã hội cao hay thấp, mà ở chỗ nó là lực lượng vật chất quan trọng để nhà nước định hướng và điều tiết nền kinh tế, tạo môi trường và điều kiện để các thành phần kinh tế cùng phát triển”[4; tr.83]; là “công cụ vật chất quan trọng để nhà nước định hướng và điều tiết vĩ mô, làm lực lượng nòng cốt, góp phần chủ yếu để kinh tế nhà nước thực hiện vai trò chủ đạo trong nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa, là lực lượng trong hội nhập kinh tế quốc tế”[5; tr.101] và “đi đầu trong ứng dụng tiến bộ khoa học và công nghệ; nêu gương về năng suất, chất lượng và hiệu quả kinh tế - xã hội và chấp hành pháp luật”[4; tr.189] .

Trong nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa ở nước ta, kinh tế nhà nước đóng vai trò chủ đạo là nhằm:

Thứ nhất, khắc phục những khuyết tật của kinh tế thị trường. Bản thân nền kinh tế thị trường chứa đựng những khuyết tật, những hạn chế trái với bản chất tốt đẹp của xã hội mà chúng ta đang hướng tới: xã hội công bằng, dân chủ và

văn minh.

Thứ hai, đảm bảo tính độc lập tự chủ trong phát triển kinh tế. Trong điều kiện hiện nay để phát triển chúng ta phải hội nhập với kinh tế thế giới. Trong quá trình đó nếu không có sự định hướng rõ ràng, không có các công cụ sắc bén để thực hiện sự định hướng thì hội nhập dẫn đến hòa nhập, hòa tan. Kinh tế Việt Nam sẽ trở thành kinh tế lệ thuộc, Việt Nam sẽ mất tính độc lập tự chủ, và kinh tế thị trường sẽ không thể là công cụ được sử dụng vì độc lập, tự do, ấm no và hạnh phúc của toàn dân ta.

Thứ ba, định hướng cho nền kinh tế phát triển một cách bền vững, hướng tới mục tiêu: dân giàu, nước mạnh; thực hiện thành công sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước.

3. THỰC TIỄN VỀ VAI TRÒ CHỦ ĐẠO CỦA KINH TẾ NHÀ NƯỚC

Nhận thức về vị trí, vai trò của kinh tế nhà nước, doanh nghiệp nhà nước gắn với quá trình phát triển nhận thức về mối quan hệ giữa phát triển lực lượng sản xuất và xây dựng, hoàn thiện từng bước quan hệ sản xuất phù hợp trong thời kỳ quá độ ở nước ta. Có thể nói, sự thành công trong việc xây dựng và phát triển kinh tế nhà nước là tùy thuộc vào việc xác định đúng vị trí và vai trò của kinh tế nhà nước trong nền kinh tế nhiều thành phần, đan xen hỗn hợp nhiều hình thức sở hữu trong nền kinh tế thị trường.

Trước thời kỳ đổi mới, chúng ta đã quá nhấn mạnh, tuyệt đối hóa vai trò của chế độ công hữu, tập trung ưu tiên đầu tư cho phát triển doanh nghiệp nhà nước; xác định doanh nghiệp nhà nước có vai trò chủ đạo theo nghĩa độc quyền các lĩnh vực sản xuất kinh doanh quan trọng, chi phối thị trường. Việc kéo dài quá lâu cơ chế quản lý kinh tế tập trung quan liêu, bao cấp, đã hạn chế việc khai thác, phát huy mọi nguồn lực trong xã hội, đưa nền kinh tế lâm vào khủng hoảng và đời sống khó khăn.

Đại hội VI của Đảng đã có bước phát triển đột phá, định vị đúng vai trò các thành phần kinh tế. Trong nền kinh tế quốc dân, Nhà nước hướng dẫn, kiểm soát và điều tiết với kinh tế quốc doanh nắm vị trí then chốt, các đơn vị sản xuất kinh doanh thuộc các thành phần kinh tế vừa hợp tác với nhau, bổ sung cho nhau, vừa cạnh tranh với nhau trên cơ sở bình đẳng trước pháp luật; cần xóa bỏ những định kiến, phân biệt đối xử không đúng và các hình thức độc quyền kim hãm xu thế phát triển trong nền kinh tế. “Kinh tế quốc doanh cần có lực lượng đủ sức chi phối thị trường, song không nhất thiết chiếm tỷ trọng lớn trong mọi ngành nghề; những ngành nghề, loại hoạt động nào mà kinh tế hợp tác xã, kinh tế gia đình, kinh tế tư nhân có thể làm tốt, có lợi cho nền kinh tế thì nên tạo điều kiện cho các loại hình kinh tế ấy phát triển” [5; tr. 13-14].

Đại hội VIII, IX, X, XI tiếp tục khẳng định kinh tế nhà nước có vai trò chủ đạo trong nền kinh tế quốc dân, doanh nghiệp nhà nước giữ những vị trí then chốt; các thành phần kinh tế đều là bộ phận hợp thành quan trọng của nền kinh tế thị trường định hướng XHCN, bình đẳng trước pháp luật, cùng phát triển lâu dài, hợp tác và cạnh tranh lành mạnh, xóa bỏ mọi sự phân biệt đối xử theo hình thức sở hữu.

Sau gần 30 năm đổi mới, đã dần xác định rõ nội hàm vai trò chủ đạo của kinh tế nhà nước và vị trí then chốt của doanh nghiệp nhà nước; không đồng nghĩa kinh tế nhà nước, doanh nghiệp nhà nước (Đại hội VIII). Kinh tế nhà nước theo nghĩa đầy đủ gồm toàn bộ các nguồn lực thuộc sở hữu của Nhà nước trong nền kinh tế, bao gồm: đất đai và tài nguyên sử dụng vào sản xuất kinh doanh, ngân sách nhà nước, các quỹ của Nhà nước và doanh nghiệp nhà nước. Kinh tế nhà nước có vai trò chủ đạo trong nền kinh tế quốc dân, là lực lượng vật chất quan trọng để Nhà nước định hướng và điều tiết nền kinh tế cùng phát triển trong nền kinh tế thị trường định hướng XHCN. Doanh nghiệp nhà nước là bộ

phận hết sức quan trọng trong kinh tế nhà nước, phải giữ vị trí then chốt trong nền kinh tế, làm công cụ vật chất quan trọng để nhà nước định hướng và điều tiết vĩ mô nền kinh tế, làm lực lượng nòng cốt, góp phần chủ yếu để kinh tế nhà nước thực hiện vai trò chủ đạo.

Đi liền với việc xác định vai trò, vị trí của doanh nghiệp nhà nước trong nền kinh tế thị trường định hướng XHCN, có thể nói, trong gần 30 năm đổi mới, Đảng và Nhà nước luôn coi việc đổi mới doanh nghiệp nhà nước là một trọng tâm; đã và tiếp tục giành nhiều tâm sức và trí tuệ cho việc tìm tòi, đổi mới doanh nghiệp nhà nước về cả cơ cấu kinh tế, cơ chế vận hành, tổ chức quản lý và hoạt động kinh doanh trong nền kinh tế thị trường định hướng XHCN ở nước ta.

Hiện nay thành phần kinh tế nhà nước ở nước ta được cấu trúc từ hai bộ phận: *Một là*, hệ thống doanh nghiệp gồm các doanh nghiệp 100% vốn Nhà nước và doanh nghiệp có vốn cổ phần chi phối của Nhà nước.; *Hai là*, bộ phận phi doanh nghiệp: đất đai, tài nguyên, ngân sách nhà nước, quỹ dự trữ, ngân hàng, bảo hiểm... Trong đó hệ thống doanh nghiệp nhà nước được xác định là lực lượng “nòng cốt”, nên việc xác định vai trò kinh tế nhà nước thông qua vai trò của hệ thống doanh nghiệp nhà nước, với nội dung cơ bản là: (i). Nắm những ngành và lĩnh vực then chốt để phát huy vai trò chủ đạo trong nền kinh tế; (ii). Làm đôn bẩy đẩy nhanh tăng trưởng kinh tế và giải quyết các vấn đề xã hội, mở đường, hướng dẫn các thành phần kinh tế khác cùng phát triển; (iii). Đi đầu trong việc ứng dụng khoa học và công nghệ; nêu gương về năng suất, chất lượng, hiệu quả kinh tế - xã hội và chấp hành pháp luật; (iv). Là lực lượng vật chất quan trọng để nhà nước định hướng và điều tiết nền kinh tế; tạo môi trường và điều kiện thúc đẩy các thành phần kinh tế khác cùng phát triển.

Việc xác định vai trò chủ đạo của thành phần kinh tế nhà nước chủ yếu thông qua hoạt động của doanh nghiệp nhà nước.

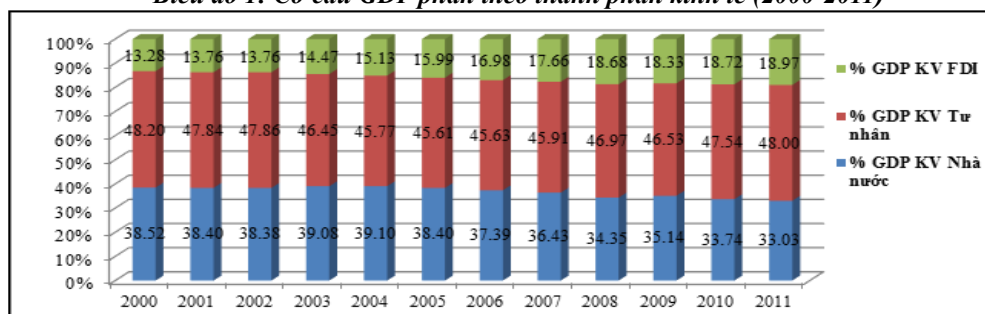
Quá trình đổi mới và sắp xếp lại các doanh nghiệp nhà nước từ đầu thập niên 1990 đến nay đã giảm nhanh về số lượng. Theo số liệu của Tổng cục thống kê năm 2011 và Báo cáo của Ban chỉ đạo đổi mới và phát triển doanh nghiệp, từ khoảng 12.000 doanh nghiệp vào năm 1991, tính đến hết năm 2010, cả nước có 1.207 doanh nghiệp nhà nước là công ty trách nhiệm hữu hạn một thành viên và 1.900 doanh nghiệp mà nhà nước có cổ phần chi phối. Cả nước hiện có 101 tập đoàn, tổng công ty và 3 ngân hàng thương mại do nhà nước giữ 100% vốn; trong đó có 12 tập đoàn kinh tế nhà nước, hầu hết dựa trên nền tảng của các tổng công ty 90, 91 có quy mô lớn về vốn điều lệ và tài sản, có mặt trong hầu hết các ngành, lĩnh vực then chốt của nền kinh tế.

Tuy số lượng doanh nghiệp nhà nước giảm nhưng quy mô của mỗi doanh nghiệp nhà nước lại tăng lên, mức trang bị tài sản và đầu tư tài chính dài hạn, tính bình quân cho một doanh nghiệp tăng từ 39,9 tỷ đồng (năm 2000) lên 257,75 tỷ đồng (năm 2009), tăng gấp 6,46 lần; tính bình quân cho một lao động tăng từ 0,11 tỷ đồng lên 0,52 tỷ đồng, tăng gấp 4,73 lần [10].

Các doanh nghiệp nhà nước chiếm gần 50% tổng giá trị tài sản và đầu tư tài chính của các loại hình doanh nghiệp; 60% số dư vốn tín dụng của các ngân hàng thương mại trong nước; 70% vốn vay nước ngoài và 11,5% lực lượng lao động xã hội; 50% vốn đầu tư nhà nước [10].

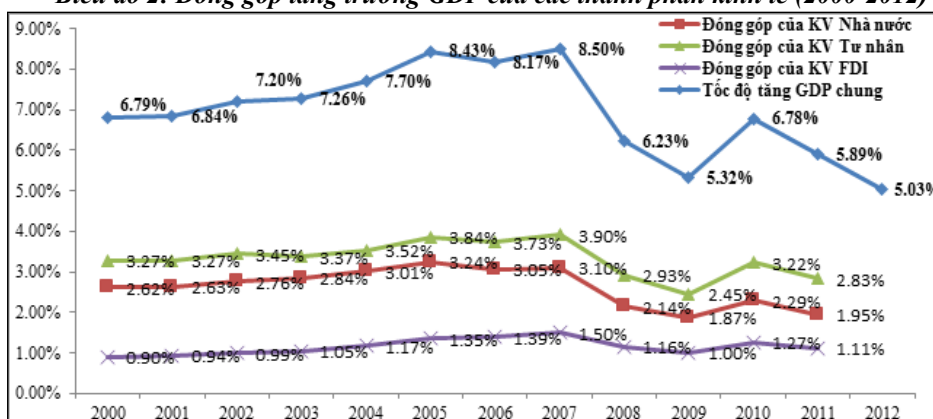
Quá trình chuyển đổi sang nền kinh tế thị trường định hướng XHCN ở nước ta đã tạo ra được sự tăng trưởng kinh tế cao, cơ cấu nền kinh tế đã có sự chuyển biến một cách mạnh mẽ theo ngành và theo thành phần kinh tế. Đổi mới kinh tế đã tạo sức bật mới cho phát triển sản xuất, kinh doanh của mọi thành phần kinh tế với các hình thức sở hữu khác nhau. Kinh tế nhà nước giảm dần tỷ trọng, các thành phần kinh tế khác phát triển, hợp tác, cạnh tranh bình đẳng, đóng góp ngày càng lớn vào tốc độ tăng trưởng và chuyển dịch cơ cấu nền kinh tế.

Biểu đồ 1: Cơ cấu GDP phân theo thành phần kinh tế (2000-2011)

Nguồn: Tổng cục thống kê. Niên giám Thống kê 2012.

Biểu đồ 2: Đóng góp tăng trưởng GDP của các thành phần kinh tế (2000-2012)

Nguồn: Tổng cục thống kê. Niên giám Thống kê 2012, và Báo cáo của Chính phủ năm 2012

Mặc dù số lượng doanh nghiệp nhà nước có sự giảm nhanh một cách đáng kể trong nền kinh tế. Thế nhưng, doanh nghiệp nhà nước vẫn có vai trò và những đóng góp tích cực và đáng kể vào

sự phát triển kinh tế - xã hội của đất nước. Tỷ trọng đóng góp vào GDP của kinh tế nhà nước trong 10 năm qua luôn ở mức trên 30%.

Bảng 1. Cơ cấu tổng sản phẩm trong nước theo giá hiện hành phân theo thành phần kinh tế

Năm	2005	2010	2011	2012	2013
Cơ cấu (%). Tổng số	100	100	100	100	100
Kinh tế nhà nước	32,62	33,46	32,68	32,57	32,2
Kinh tế ngoài nhà nước	47,22	48,85	49,27	49,34	48,25
Kinh tế tập thể	6,65	5,32	5,16	5,0	5,05
Kinh tế tư nhân	8,51	10,76	10,91	11,13	10,93
Kinh tế cá thể	32,06	32,77	33,2	33,21	32,27
Khu vực có vốn đầu tư nước ngoài	15,16	17,69	18,05	18,09	19,55

Nguồn: Tổng cục Thống kê. Niên giám thống kê 2013

Thế nhưng, việc tổ chức sắp xếp lại doanh nghiệp nhà nước nhằm nâng cao hiệu quả và chất lượng hoạt động đã không đạt được, tiến trình cổ phần hóa bị đình trệ. Hàng năm có khoảng 12% doanh nghiệp nhà nước bị thua lỗ trong sản xuất kinh doanh, mức lỗ bình quân của một doanh nghiệp nhà nước cao hơn 12 lần so với các doanh nghiệp khu vực ngoài Nhà nước. Chỉ tiêu hệ số thu nhập trên tài sản và hệ số thu nhập vốn cổ phần của các tập đoàn, tổng công ty nhà nước là 20,8%, thấp hơn nhiều so với khu vực đầu tư trực tiếp nước ngoài. Lợi nhuận trước thuế trên vốn chủ sở hữu chỉ đạt khoảng 13,1%, thấp hơn nhiều so với lãi suất vay ngân hàng thương mại. Đặc biệt, có đến 80% tổng số lợi nhuận trước thuế đến từ 4 tập đoàn: dầu khí, viễn thông quân đội, bưu chính viễn thông và cao su; các tập đoàn, tổng công ty còn lại, tỷ lệ lợi nhuận trên vốn chủ sở hữu còn thấp hơn nhiều.

Các doanh nghiệp nhà nước tăng trưởng chủ yếu dựa vào vốn, sử dụng nhiều tài nguyên thiên nhiên, được hưởng nhiều chính sách ưu đãi của Nhà nước nhưng hiệu quả đầu tư thấp. Việc phát triển các mô hình tập đoàn kinh tế nhà nước đang gây nhiều tranh luận, sự mở rộng quá mức các lĩnh vực không phải là thế mạnh của tập đoàn là theo xu thế chạy theo lợi nhuận ngắn hạn của thị trường (đầu tư vào những lĩnh vực đầy rủi ro như bất động sản, chứng khoán, ngân hàng v.v...) và theo hướng “khép kín, tự cung tự cấp” đã phần nào làm phá vỡ cấu trúc và các quan hệ cơ bản của nền kinh tế, làm triệt tiêu cơ hội tham gia mạng lưới sản xuất và chuỗi giá trị gia tăng của các doanh nghiệp vừa và nhỏ trong nền kinh tế. Xu thế đầu tư ngoài ngành của các tập đoàn kinh tế nhà nước dẫn đến tình trạng sở hữu chéo giữa doanh nghiệp – doanh nghiệp, doanh nghiệp – ngân hàng, ngân hàng – doanh nghiệp, làm tăng tính lệ thuộc lẫn nhau mang tính tiêu cực, tạo nên những mối quan hệ sở hữu hết sức phức tạp trong nền kinh tế, làm cho Nhà nước khó kiểm tra, giám sát và điều tiết.

Như vậy, trong nền kinh tế thị trường định hướng XHCN, kinh tế nhà nước giữ vai trò chủ đạo trong nền kinh tế nhiều thành phần; trong đó doanh nghiệp nhà nước giữ “vị trí then chốt”, là điều kiện vật chất để định hướng XHCN. Tuy nhiên, trong thời gian qua, kinh tế nhà nước vẫn chưa thực sự tỏ rõ vai trò định hướng. Theo số liệu chính thức của Tổng cục Thống kê: Vốn đầu tư của khu vực kinh tế nhà nước luôn chiếm tỷ lệ cao (trên dưới 50%) trong tổng đầu tư xã hội; khu vực này chiếm từ 53% đến 67% vốn kinh doanh của tất cả các doanh nghiệp; có tài sản cố định cao hơn tài sản cố định của các doanh nghiệp tư nhân trong và ngoài nước. Nhưng tỷ lệ đóng góp vào GDP không cân xứng chỉ ở mức trên 30%; các doanh nghiệp nhà nước chỉ tạo công ăn việc làm cho khoảng 4,4% tổng số lao động (chiếm 28% số lao động trong số doanh nghiệp đang hoạt động sản xuất kinh doanh trong nền kinh tế); chỉ đóng góp từ 25% đến 34% sản lượng công nghiệp; đóng góp không đáng kể cho nông lâm ngư nghiệp và thương mại nội địa; và có nhiều khả năng là khu vực nhập siêu lớn nhất và liên tục trong những năm qua.

Quá trình thực hiện vai trò chủ đạo của kinh tế nhà nước trong thời gian qua còn nhiều bất cập, thậm chí, theo một nhà nghiên cứu kinh tế độc lập, kinh tế nhà nước không những không giữ được vai trò chủ đạo mà còn là một trong những nguyên nhân gây ra bất ổn kinh tế vĩ mô. Thực trạng đó đã ảnh hưởng không nhỏ tới tâm tư, tình cảm của người dân, tới quyết tâm thực hiện định hướng XHCN. Do vậy, cần phải tiếp tục nhận thức và đổi mới tư duy về vai trò của kinh tế nhà nước trong nền kinh tế thị trường định hướng XHCN ở nước ta trong bối cảnh hội nhập sâu rộng với nền kinh tế thế giới.

4. BÀN LUẬN VỀ KINH TẾ NHÀ NƯỚC TRONG KINH TẾ THỊ TRƯỜNG ĐỊNH HƯỚNG XHCN

Kinh tế nhà nước có vị trí hết sức rộng lớn,

trong đó có những bộ phận tác động trực tiếp tới sự phát triển của toàn bộ nền kinh tế quốc dân. Đó là những yếu tố tiềm năng của đất nước (tài nguyên thiên nhiên), các yếu tố tạo nền tảng vật chất để phát triển các ngành và các lĩnh vực kinh tế - xã hội (kết cấu hạ tầng), các nguồn lực tài chính nhà nước (ngân sách nhà nước), các yếu tố vật chất mà nhà nước có quyền sử dụng để đối phó với những biến động của nền kinh tế (dự trữ quốc gia)... Với những yếu tố đó, kinh tế nhà nước đóng vai trò nền tảng cho sự phát triển kinh tế - xã hội trong nền kinh tế thị trường ở nước ta. Nền tảng này sẽ vững chắc khi các doanh nghiệp nhà nước - bộ phận nòng cốt của kinh tế nhà nước thực sự hoạt động có hiệu quả cả về mặt kinh tế và xã hội.

Để định hướng và điều tiết vĩ mô nền kinh tế, Nhà nước cần phải sử dụng một cách linh hoạt và nhuần nhuyễn những công cụ của chính sách vĩ mô. Hệ thống luật pháp phải được coi là công cụ chủ yếu và quan trọng hàng đầu được Nhà nước sử dụng trong quản lý kinh tế - xã hội. Đồng thời với công cụ luật pháp, Nhà nước sử dụng các công cụ chính sách tài khóa, tiền tệ, chính sách thu nhập, chính sách kinh tế đối ngoại. Bằng các chính sách điều khiển vĩ mô, kể cả việc sử dụng công cụ kế hoạch hóa, Nhà nước có vai trò quyết định trong việc định hướng cho sự phát triển kinh tế - xã hội. Trong nền kinh tế thị trường, chức năng kinh tế cơ bản của nhà nước là hiệu quả, công bằng, ổn định và phát triển. Quản lý nhà nước về kinh tế phải làm cho thị trường vận hành có hiệu quả, tránh những can thiệp làm méo mó các quan hệ thị trường. Nếu coi doanh nghiệp nhà nước là công cụ chủ yếu để định hướng và điều tiết vĩ mô nền kinh tế sẽ không tránh khỏi khuynh hướng Nhà nước tiếp tục đầu tư nhiều hơn cho việc thành lập và duy trì các doanh nghiệp nhà nước, với sự biện minh là tạo ra một công cụ vật chất mạnh.

Các doanh nghiệp nhà nước hiện nay đang chiếm giữ các khâu then chốt, trọng yếu của

nền kinh tế và đóng góp một phần quan trọng vào tổng sản phẩm quốc dân. Thế nhưng, những kết quả đạt được không tương xứng với lượng vốn các doanh nghiệp nhà nước đang nắm giữ và những ưu đãi mà Nhà nước giành cho. Trong những năm qua, doanh nghiệp nhà nước chưa thực sự đi đầu về ứng dụng tiến bộ khoa học và công nghệ; năng suất, chất lượng, hiệu quả và chấp hành pháp luật còn nhiều hạn chế, chưa đáp ứng yêu cầu của nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa.

Việc xác định “kinh tế nhà nước giữ vai trò chủ đạo” vô hình chung lại tạo nên mâu thuẫn với việc “phát triển mạnh kinh tế tư nhân trở thành một trong những động lực của nền kinh tế”[5; tr.74] và chủ trương “đẩy mạnh đổi mới, sắp xếp và nâng cao hiệu quả kinh doanh của doanh nghiệp nhà nước. Khẩn trương cơ cấu lại ngành nghề kinh doanh của các tập đoàn kinh tế và các tổng công ty nhà nước, tập trung vào một số ngành, lĩnh vực then chốt của nền kinh tế” [5; tr.208].

Là một chủ thể kinh tế của nền kinh tế thị trường, các doanh nghiệp nhà nước phải hoạt động thích ứng với cơ chế thị trường trong khuôn khổ pháp luật của Nhà nước. Việc nhà nước sử dụng doanh nghiệp nhà nước là lực lượng vật chất quan trọng để Nhà nước định hướng và điều tiết nền kinh tế cũng có nghĩa là Nhà nước đã can thiệp trực tiếp vào hoạt động của doanh nghiệp nhà nước, làm méo mó các quan hệ thị trường, nên tính hiệu quả không cao.

Nếu nhận thức và tư duy “vai trò chủ đạo” theo nghĩa định hướng cho sự phát triển, dẫn dắt và thúc đẩy các chủ thể kinh tế hoạt động theo mục tiêu thống nhất trong nền kinh tế, Nhà nước có vai trò sống còn trong việc xây dựng và duy trì một môi trường kinh tế lành mạnh, bảo đảm luật pháp và trật tự, thực thi các hợp đồng, định hướng những điều tiết trong sự biến động của nền kinh tế, hỗ trợ sự cạnh tranh và đổi mới. Thế nhưng, Nhà nước cũng nên giảm thiểu sự can

thiệt hại sự kiểm soát của mình vào những khu vực ở đó không có lợi thế so sánh. Nhà nước nên tập trung những nỗ lực vào những lĩnh vực có dấu hiệu rõ ràng của sự thất bại thị trường, và nên tháo bỏ những trở ngại điều tiết cho khu vực tư nhân. Thực tiễn qua hàng thập kỷ cho thấy, dựa nhiều vào thị trường là cách hiệu quả nhất để quản lý một nền kinh tế, thúc đẩy tăng trưởng và phát triển kinh tế nhanh chóng.

5. KẾT LUẬN

L luận điểm “kinh tế nhà nước giữ vai trò chủ đạo” theo nghĩa định hướng và điều tiết nền kinh tế. Khu vực kinh tế nhà nước nói chung và doanh nghiệp nhà nước nói riêng có được vai trò kinh tế quan trọng như hiện nay là kết quả của ý muốn chủ quan và tác động bằng cơ chế chính sách của Nhà nước trong việc duy trì vai trò của khu vực này. Vai trò chủ đạo của kinh tế nhà nước

chưa thực sự thể hiện ở trình độ công nghệ, trình độ quản lý, năng suất, hiệu quả kinh tế - xã hội và năng lực cạnh tranh; kinh tế nhà nước chưa đóng vai trò đầu tàu trong việc khắc phục, hạn chế những khuyết tật của kinh tế thị trường.

Quá trình thực hiện “vai trò chủ đạo của kinh tế nhà nước” trong thời gian qua còn nhiều bất cập; thậm chí, kinh tế nhà nước không những không giữ được vai trò chủ đạo mà còn là một trong những nguyên nhân gây ra bất ổn kinh tế vĩ mô hiện nay. Do vậy, cần phải tái cơ cấu doanh nghiệp nhà nước để bảo đảm quyền tự do kinh doanh và bình đẳng giữa các thành phần kinh tế. Đổi mới và nâng cao hiệu quả hoạt động của doanh nghiệp nhà nước, nhất là các tập đoàn kinh tế và các tổng công ty nhà nước để kinh tế nhà nước đóng vai trò nền tảng cho sự phát triển kinh tế - xã hội trong nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa ở nước ta.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1]. Đảng cộng sản Việt Nam (1991), *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ VII*, NXB. Chính trị quốc gia.
- [2]. Đảng cộng sản Việt Nam (1996), *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ VIII*, NXB. Chính trị quốc gia.
- [3]. Đảng cộng sản Việt Nam (2001), *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ IX*, NXB. Chính trị quốc gia.
- [4]. Đảng cộng sản Việt Nam (2006), *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ X*, NXB. Chính trị quốc gia.
- [5]. Đảng cộng sản Việt Nam (2011), *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XI*, NXB. Chính trị quốc gia.
- [6]. Kinh tế Việt Nam (2012), *Khởi động mạnh mẽ quá trình tái cơ cấu nền kinh tế*, Hà Nội, tháng 5/2012.
- [7]. Tổng cục thống kê (2007), *Niên giám thống kê 2006*, NXB. Thống kê
- [8]. Tổng cục thống kê (2011), *Niên giám thống kê 2010*, NXB. Thống kê
- [9]. Tổng cục thống kê (2014), *Niên giám thống kê 2013*, NXB. Thống kê
- [10]. Nguyễn Kế Tuấn (2009), *Về các thành phần kinh tế trong nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa*, NXB. Đại học kinh tế quốc dân
- [11]. Nguyễn Kế Tuấn (2010), *Vấn đề sở hữu trong nền kinh tế thị trường định hướng XHCN ở Việt Nam*, đề tài KX 04.09/06-10.